

ktorá rozvíja koncepciu "situovaného poznania"; táto téma je prítomná takisto v štúdiu H. Longinovej, ktorá kriticky skúma vzťah medzi subjektom, mocou a poznaním.

Spoločnou ambíciou autoriek v knihe nie je iba obnažovať rôzne deformácie vo vývine európskej vedy a filozofie, ale aj - a predovšetkým - vytvárať podmienky pre vznik novej alternatívnej vedy, "vedy s ľudskou tvárou", pre ktorú - povedané slovami Mary Tilesovej - by bola príznačná viac kooperácia a konverzácia s prírodou ako jej dobývanie či "naťahovanie na škripec". Chcela by som spolu so spomínanými teoretikmi veriť, že predstava takejto alternatívnej vedy nie je iba utópiou, ale realizovateľnou možnosťou.

Etela Farkašová

Doc. PhDr. Etela Farkašová, CSc.

Katedra filozofie a dejín

filozofie FFUK

Šaľárikovo nám. 6

818 06 Bratislava

SR

HĽADANIE INTERPRETÁCIE

UMBERTO ECO - RICHARD RORTY - JONATHAN CULLER - CHRISTINE BROOKE-ROSEOVÁ:
INTERPRETÁCIA A NADINTERPRETÁCIA

(Bratislava, Archa-Edícia Filozofia do vrecka zv. 25, 1995, Preložila Zdenka Kalnická)

Dnes, v čase informačnej explózie na prelome tisícročí, sme stále viac zasypávaní enormným množstvom často navzájom protirečivých údajov, poznatkov a faktov. Ktoré z nich sú pravdivé? pýta sa dnešný človek. Ktoré sú podstatné a ktoré nemám brať do úvahy? Ako ich mám interpretovať? Ako mám vlastne správne pochopiť ich obsah? Je pravdivá ich interpretácia médiami, alebo moja vlastná interpretácia? Takéto a podobné otázky znepokojujú kreatívne mysliaceho človeka nielen pri prijímaní informácií faktickej povahy, ale i pri vnímaní umeleckých diel ako špecifického druhu informácií či pri vnímaní samotného sveta.

Ako vodidlo pri hľadaní odpovedí mu môže poslúžiť aj kniha *Interpretácia a nadinterpretácia*. Čitateľovi poskytuje podnetné zamyslenie nad touto málo prebádanou a pritom takou aktuálnou problematikou.

V obsažnom úvode knihy sa Stefan Collini priam majstrovsky zhostil úlohy predstaviť nám jednotlivých aktérov nasledujúcej diskusie, a to i v jej širšom historicko-kultúrnom kontexte.

Diskusia prebehla v roku 1990 v rámci Tannerových prednášok na Cambridgskej univerzite, kde Umberto Eco predniesol 3 prednášky na tému *Interpretácia a nadinterpretácia*.

Predkladá v nich svoj model chápania tohto fenoménu, ktorý možno aplikovať nielen na oblasť umeleckých diel, ale na svet ako taký - na základe postmoderného chápania "sveta ako textu, resp. narácie".

Text, resp. umelecké dielo (svet) obsahuje vždy viaceré skryté významové roviny, čo je aj príčinou vzniku viacerých, často protirečivých interpretácií. Eco nepopiera túto mnohovýznamovosť textu, no v snahe racionalizovať tento jav odlišuje pojem "interpretácia" a "nadinterpretácia". "Akceptujem, že text môže mať veľa zmyslov, no odmietam tvrdenie, že môže mať hocijaký zmysel." (s. 136). Podľa Eca kým "interpretácia" hľadá viaceré "možné" významy textu (diela, nadinterpretácia) sa snaží vtlačiť dielu významy "nemožné", paranoidné, nadbytočné.

V úvode Collini uvádza, že "Eco sa pridáva predstavy, že text má 'podstatu' a že legitímna interpretácia je pokusom nejakým spôsobom túto podstatu osvetliť". (s. 20). Pri nadinterpretácii ide pritom o ľubovoľné "použitie" textu čitateľom pre jeho vlastné, osobné ciele, ktoré často ignorujú hľadanie určitej "Podstaty", "Pravdy" obsiahnutej v texte. Eco však nestanovuje presné kritériá pre "správne" interpretácie.

"Tieto hranice rozsahu legitímnej interpretácie sa určujú vlastnosťami samotného textu," zdôrazňuje Collini ďalšiu Ecovu myšlienku (s. 24). Túto teóriu podporia Eco v texte viacerými príkladmi interpretácií a nadinterpretácií konkrétnych literárnych diel.

Týmto Ecovým stanoviskom sa však spory okolo problému interpretácie nekončia. Ako skúsený spisovateľ a literárny teoretik si uvedomuje ešte ďalší závažný fenomén, spojený s interpretáciou. Do textu sa premietajú tri elementy, ktoré v konečnom dôsledku rozhodujú o výslednej podobe interpretácie. Eco ich nazýva "zámery - intencie". Ide o "intentio auctoris" - zámer autora, "intentio operis" - zámer textu a "intentio lectoris" - zámer čitateľa (s. 66). Uprednostnenie jedného z týchto zámerov zo strany čitateľa zohráva významnú úlohu v procese interpretácie, resp. "čítania" textu. Ak by čitateľ-interpretátor rešpektoval "zámer autora" - teda to, čo chcel povedať autor, musel by uznať autorovu interpretáciu vlastného diela za jedinú možnú a správnu.

Ak by čitateľ-interpretátor uprednostnil svoj vlastný "zámer čitateľa", ľahko by sklzol k "používaniu" textu pre svoje osobné ciele (Rorty) alebo k nadinterpretácii (Culler). Preto je podľa Eca jediným správnym riešením rešpektovať "zámer textu" - t.j. "to, čo povedal text nezávisle od zámerov autora" (s. 65). Text tu teda vystupuje ako svojbytná, autonómna jednotka, ktorá si nezávisle od autora i čitateľa vytvára svoje vlastné zábery a ciele. Na ich odhalenie postuluje Eco imaginárneho "modelového čitateľa", ktorý ako jediný dokáže v texte dešifrovať všetky jeho skryté významy, vystihnúť "intentio operis".

"Empirický čitateľ" (konkrétny človek) tak zostáva len aktérom vyslovujúcim domnienky o zámere textu a dúfajúcim, že ho aspoň čiastočne odhalí (s. 66). "Empirický čitateľ" v úsilí odhaliť 'zámer textu' bude však naďalej súčasťou komplexnej stratégie interakcií, ktoré zahŕňajú aj jeho samotného spolu s jeho ovládaním jazyka, celého súhrnu poznatkov, kultúrnych konvencií a samotných dejín predchádzajúcich interpretácii mnohých textov vrátane textu, ktorý čitateľ práve číta. Samotný akt čítania potom nepochybne berie ohľad na všetky tieto prvky." (s. 69). Eco nakoniec

uznáva, že i poznanie "zámeru autora" je užitočné. Nie pre upresnenie "zámeru textu," ale určite pre pochopenie tvorivého procesu (s. 84).

Text a "zámer textu" je však podľa neho najstabilnejšou jednotkou v nekontrolovateľnom procese jeho minulých, súčasných a budúcich interpretácií, pevným bodom, ktorého sa môžeme držať (s. 87).

Výhrady voči tomuto modelu chápania interpretácie nám v druhej časti knihy predkladajú vo svojich prednáškach traja Ecovi spolupubesdníci, ktorých si pozval ako hostí a možných oponentov na svoj prednáškový cyklus.

Prvý z nich **Richard Rorty**, pragmatik a antiessentialista, popiera existenciu pravej, skutočnej "Podstaty" textu, a teda i "zámeru textu". Vrávi, že vždy ide vlastne o "používanie" textu konkrétnym čitateľom tak, ako to vyhovuje jeho osobným cieľom. "Všetko, čo hocikto hocikedy robí s hocičím, je jeho použitie." (s. 93). Prvoradá je vždy účel, cieľ, pre ktorý chceme text použiť, teda "zámer čitateľa".

Ďalší host' - literárny kritik **Jonathan Culler** - podobne ako Rorty uznáva prioritu "zámeru čitateľa", no navyše sa snaží obhájiť Ecom toľko zavrhanú "nadinterpretáciu". Odmieťa Ecov názor o jej nadbytočnosti, prehnanosti alebo nepresvedčivosti. Práve naopak verí, že mnohé "extrémne" nadinterpretácie majú väčšiu šancu osvetliť predtým nepovšimnuté a nereflektované spojenia alebo implikácie než interpretácie usilujúce sa zostať "triezve" alebo "umiernené" (s. 109). Kým pre potreby interpretácie si čitateľ kladie otázky, aké si vyžaduje text, pri nadinterpretácii je dôležité klásť otázky, ku ktorým samotný text nenabáda: čo text robí a ako to robí, ako sa vzťahuje na ďalšie texty a ďalšie praktiky, čo skrýva alebo potláča, na čo zabúda, alebo čo považuje za samozrejmé (s. 113). Práve takáto nadinterpretácia je podľa Cullera tou najzaujímavejšou a najhodnotnejšou formou modernej kritiky.

Tretím host'om Umberta Eca bola literárna kritička **Christine Brookeová-Roseová**, ktorej príspevok však vyvoláva značné rozpaky, pretože sa dôsledne vyhýba zaujať vlastný postoj k zásadným sporom okolo problému interpretácie, ako sa vykryštalizovali v priebehu tejto diskusie a takmer ignoruje aj samotnú tému tohto vedeckého seminára.

Posledným príspevkom knihy je *Odpoveď Umberta Eca*, v ktorej Eco reaguje na podnetné myšlienky svojich kolegov. Napriek tomu však pokladá "zámer textu" naďalej za prioritný a v závere vtípne poznamenáva, že de facto ho za taký pokladajú aj jeho oponenti. I keď v prednáškach tvrdia, že je pre nich zámer čitateľa nedotknuteľný, v skutočnosti by nepripustili, aby čitateľ text ich vlastnej prednášky interpretoval pre seba len na základe svojich osobných cieľov a postojov. I oni v konečnom dôsledku tajne dúfajú, že čitateľ bude rešpektovať "zámer textu". Veď inak by ani táto diskusia nebola možná.

Knihá *Interpretácia a nadinterpretácia* svojim hlbokým záberom a často i provokujúcimi postrehmi iste poslúži ako bohatý inšpiračný prameň pre plodné úvahy nad problematikou interpretácie. Prínajmenšom môže čitateľa osloviť ako jedna z možných interpretácií problému "interpretácie".

Monika Miškovičová

Mgr. Monika Miškovičová
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR